

Татјана Корићанац*

**ПРИЛОГ ИСТРАЖИВАЊУ ПОРОДИЦЕ ИЛИЋ
Из Културно-историјске збирке Музеја града Београда**

АПСТРАКТ:

Породица Јована Илића обележила је културну историју и књижевно-публицистичку делатност у Београду током друге половине XIX века. Њен палилулски дом био је најпознатије стециште личности из јавног живота града. Фонд породице Илић у Музеју града Београда (рукописна грађа, преписка, фотографије) даје аутентичну слику о тој породици, у једном за Србију значајном времену, и пружа могућност нових истраживања ради допуњавања досадашњих сазнања.

КЉУЧНЕ РЕЧИ:

Београд, Музеј града Београда, Фонд породице Илић, културна историја, XIX век, дом Илића, књижевни салон.

У Музеју града Београда налази се Фонд од приближно сто музеалија које се односе на чувену београдску породицу Јована Илића. Предмети су у Музеј стигли у неколико наврата, углавном откупом од Војина Пуљевића, и данас чине значајан корпус за књижевно, па и свако друго истраживање историје културе у Београду XIX века. Представљају драгоцен прилог проучавању књижевних и друштвених прилика у време када се у Србији, после 1867. године, пос-

тављају широке основе за самостални државнички успон и укључивање у заједницу европских народа. Илићи су прерасли сопствене породичне окви-ре, интелектуално, политички ангажовано, уметнички убедљиво, *београдски* обележивши савремен живот града. Турска застава на Београдској тврђави означавала је, симболично, пролазност турске власти у граду у ком се, истовремено, грађански дух ослобађао окриља патријархалне породице.

* Татјана Корићанац, историчар књижевности, Музеј града Београда

Кратка повест породице

У историју српске књижевности, *pater familias* Јован Илић (1824-901) није ушао ни као знаменити књижевни синтетичар, нити као песник који отвара нову епоху. Оно што га чини изузетним јесте чињеница да је он први песник рођењем поникао из београдске средине, чијој је традицији, заједно са четворицом својих синова, био дубоко привржен. Одраставши у Београду, Јован Илић¹ је и као робустан лицејац у младости и у време када је био на министарском и саветничком положају, остао везан за родни град. Његов породични дом био је познат и по томе што је у њему до деведесетих година XIX века очувано трајала атмосфера старог, источњачког Београда, у ентеријеру који није подлегао утицају новог европског стила (сл. 1).

Осим богате књижевне, публицистичке, политичке, чиновничке и војничке делатности оца и синова Милутина (1856-1892), Драгутина (1858-1926), Војислава (1860-1894) и Жарка (1863-1907),² палилулско здање Илићевих постало је центар окупљања највиђенијих људи књижевног, уметничког и позоришног света у то доба, и интелигенције са обе стране Саве. Била је то својеврсна песничка и књижевно-политичка институција ондашњег Београда, чији

су корени у уметничким поселима и кружоцима из 30-их година XIX века. Најзначајнија места окупљања виђених Београђана тог времена била су у дому господара Јеврема Обреновића (на углу данашње Крунске и Улице кнеза Милоша), Симе Милутиновића Сарајлије (на Варош капији), Матије Бана (у Господској 24, данас Бранкова улица), Лазе Зубана (код Вазнесенске цркве, данас у Улици адмирала Гепрата), Персиде А. Карађорђевић (у кући Стојана Симића, на плацу између данашњег Старог и Новог двора), на двору краљице Наталије Обреновић.³ Архитектонски обриси здања и духовни трагови личности које су израстале у прве постустаничке књижевне, књижарске и читалишне посленике града, препознају се и у атмосфери и мизансцену дома Илића.

Војин Пуљевић даје жанр-слику књижевног Београда из времена младих Илића:

„У другој половини деветнајестог века Београд је имао један прави литерарни салон, можда не тако отмен по званицама, по декору и начину пријема, али прави по духу, духу народа, по школи коју је формирао и по боемији. То је био један отмено-боемски литерарни салон. Тај салон то је била кућа старога државника и поете Јована Илића. Била је то стара и угледна кућа београдске Па-

1 Јован је узео презиме по поочиму Илији, устабаши пушкарског еснафа.

2 Јован и Смиљана Илић су имали и три кћери – Милеву (1864-1903), Јелену (1866-1873) и Божицу

(1867-1868).

3 Више у: Димитријевић-Стошић П. Д., *Посела у староме Београду*, Београд 1965.

Слика 1. Портрет Јована Илића, крај XIX века (Музеј града Београда, КИ-I 1190)
Figure 1 Portrait of Jovan Ilić, end of 19th century (Belgrade City Museum, КИ-I 1190)

лилуле, чији је патријархални мир и тишину реметила само бујна и жива, млада боемија тадањег Београда.⁴ Али, ова живописна слика је имала и своју другу, тамнију страну. Већ после 1860. године, Јован Илић је био у неприлици с властима због тога што се у његовој кући окупљају извесни „подозрителни људи“, како их је назвао тадашњи управник полиције (сл. 2).⁵

Занимљиво је да је други чувени Београђанин, Бранислав Нушић, написавши 1883. године драмски текст под насловом *Народни посланик*, прву комедију коју је намеравао да преда оличеном бирократи Милораду Шапчанину за приказивање у Народном позоришту, охрабрење и подршку нашао управо у кући Илићевих. На велико изненађење окупљених гледалаца (Милутин и Војислав Илић, Владимир Јовановић, Коста Арсенијевић), тада млад и још непознат аутор организовао је у дубини њихове баште, под великим орахом, прво читање, показале се, једног од својих најбољих драмских текстова.

Чувени комедиограф никада није заборавио дом у ком је био свакодневни гост, понекад и станар:

„Песничка кућа Илић била је осамдесетих година једини књижевни клуб у престоници. Сви покушаји, и ранији и познији, да се оснује какво књижевном друштво [...] нису ни близу добаци-

Слика 2. Панорама Београда крајем XIX века (Музеј града Београда, Ур 15295)
Figure 2 Panorama of Belgrade in the end of 19th century (Belgrade City Museum Ур 15295)

вали онеме утицају који је у том погледу имала кућа Илића. Кроз ту кућу, на којој су и дању и ноћу врата била отворена, прошло је неколико генерација књижевника. [...]; кроз ту кућу, једном речју, продефиловала је цела наша књижевност седамдесетих и осамдесетих

4 Пуљевић В., Београдски књижевни салон Јована Илића, *Београдске општинске новине*, Београд 1932, бр. 10, 661.

5 Продановић Ј. М., *Јован Илић/Наши и страни*, 1949, 127.

Слика 3. Кафана *Седм Шваба*, почетком XX века
(Музеј града Београда, Ур 11183)

Figure 3 Restaurant *Седм Шваба*, beginning of the
20th century (Belgrade City Museum, Ур 11183)

година. [...] Може се готово тврдити да је ово литерарно прибежиште – Илићева кућа – било средина у којој се развијао процес прелаза из романтизма у реализам; да се из те куће развила она снага која је сузбила литерарну хегемонију Новог Сада и извојевала Београду првенство и, најзад, да је та средина, дајући у Војиславу песничкога реформатора, дала књижевности и многа друга знаменита имена.⁶

Међу именима виђених посетилаца књижевног салона Илићевих, која Нушић том приликом набраја, јесу Матија Бан, Љуба Ненадовић, Чедомир Мијатовић, Владан Ђорђевић, Лаза Костић, Ђура Јакшић, Лаза Лазаревић, Милорад Шапчанин, Ј. Јовановић Змај, Милован Глишић, Стеван Сремац, А. Г. Матош, Радоје Домановић, Алекса Шантић, Владимир Ђоровић, Јован Скерлић...

Породица Илић се населила на Палилули око 1859/60, где је Јован Илић купио велики плац између Ботаничке баште и Варошке, потом Очне болнице и подигао кућу у Видинској улици број 1. У то време Палилула је била предграђе Београда, у којем су живели углавном земљорадници. Кућа покривена турским црепом била је жута, са улице приземна и са четири прозора, а из дворишта – на спрат; пространа, са „дивананом“. Преко пута, на углу улица Џорџа Вашингтона и Хиландарске 31, налазила се тада врло позната кафана *Седм Шваба*, у коју су Илићеви синови, као одрасли, редовно одлазили, у њој заказивали сусрете и састанке, а Војислав чак и написао неке од својих песама. Према сачуваном предању, фирму кафане је, на име дуга, уљаним бојама осликао Ђура Јакшић (сл. 3).

Сећајући се родитељске куће, син Драгутин пише:

„Кућа оца и мајке моје! Кућа у којој смо сви ми, деца њихова, а уз нас и по-

6 Нушић Б., *Сабране комедије*, Београд 2005, 9.

већи број наших сиротних другова провели детињство и прву младост. Спретна, приземна кућа у Палилули, са доксом, пространом авлијом, пуном зелене траве и комшијске дечице, што се по њој слободно, као по својој рођеној играла по вас дан; кућа са пространим погледом од доксата и бистрих прозора, који се тицао миријевске косе, покривене таласима златасте пшенице, а с лева, широкога Дунава, пуна неба и бескрајне банатске равнице; кућа са великим вртом оплемењених воћака и дебелих хладова, омеђених снажним јабланима и жуборним потоком свеже воде, што је противчала између наше и Ботаничке баште, а по коме смо, загрејани игром, тако често газили, да се расхладимо.“⁷

Драгутин Илић (сл. 4), који је у Фонду породице Илић заступљен чак са 33 предмета (документи, преписка и фотографије), био је прави представник куће Илића, једини од браће с којим је отац разговарао и о политичким и о књижевним и о породичним стварима. После принудног одласка у Зајечар, 1883, куда је био упућен као деловођа преког суда који је судио устаницима у Тимочкој буни, постаје огорчени противник краља Милана и његове аустрофилске политике. Због таквог става био је непрекидно прогањан и више пута је морао да бежи из Србије.

Оставио је значајан театарски опус, драме *Прибислав и Божана*, *Незнани*

гост, *Краљ Вукашин*, *За веру и слободу*, *Женидба Милоша Обилића*, *Саул* (играна 1902. године) и комедије *Отмица*, *Лихварка* и *После милион година*, али је за нас посебно значајан као романескни писац.

Од неколико романа, и формално-жанровски и језички и стилски, издваја се *Хаџи Диша* (1908). С обзиром на природу наших истраживања о Илићима и њиховом времену (што, у крајњем исходу, увек води трагању Музеја за некаквом најприближнијом повести Београда), ова проза је аутентичан књижевни двојник постојеће музејске грађе, која се из свог физичког, чињеничког облика, у већем или мањем степену успешно трансформише у сложен систем тумачења и сазнавања доказа о историји града.

Хаџи Диша је један од првих романа (с тезом) о Београду Кнежевине Србије, 30-их и 40-их година XIX века, који се бави градским животом и приликама, на чему већ инсистира и критичар Јован Скерлић. У роману – хроници из живота старе београдске чаршије, приказане су српска, грчка и јеврејска махала, и све три као подједнако турске. Београд је у то доба представљао по броју житеља мали, али по многим народностима и етничким групама прави „мегалополис у хришћанској средини европске Турске“. У судару епоха и овештале старобалканске и нововековне европске цивилизације, у Београду стасавају ва-

7 Илић Д., *Наша кућа*, *Венац VI*, Београд, 1922, 719.

Слика 4. Драгутин Илић, око 1900. (Музеј града Београда, КИ-1 2795)
 Figure 4 Dragutin Ilić, around 1900 (Belgrade City Museum КИ-1 2795)

рошка интелигенција и младо грађанско друштво. Тај романескно уобличен прелом, чији је посредни сведок и учесник потом био и сам Драгутин Илић, током дугих седељки у „диванани“ родитељске куће, данас је драгоцен историографска документација и за историчаре књижевности и културологе, али и за попуњавање постојећих празнина у рекогносцирању прошлости музеолошким путевима.

Иако ваљан чиновник, Милутин Илић, најстарији од браће Илића, био је изданак омладинског покрета на Великој школи и није умео довољно брзо и лако да се прилагоди времену и режиму. „Стога није била нимало необична појава да се пред кућом Илића зауставе кочије покривене арњевима и дењковима, коритом, ногарима и столицама привезаним о шараге. То је Милутин изгубио службу, и ено где се извлачи, онако

Слика 5. Милутин и Војислав Илић у официрским униформама, друга половина XIX века (Музеј града Београда, КИ-1 1198)
 Figure 5 Milutin and Vojislav Ilić in the officer's uniforms, second half of the 20th century (Belgrade City Museum, КИ-1 1198)

сух и кратак, испод арњева, да се насели у очевој кући док опет не добије службу“ (сл. 5).⁸

Према речима савременика, у народном оделу, са пиштољима за појасом, „лично је на слику побеглу из музеја која представља орашачке устанике.“⁹ Гајио

је наклоност према радикалима, али се око 1881. удаљава од њих.¹⁰ Ангажује се око часописа *Побратимство* и *Мисао* (листовете је покренуо Коста Арсенијевић) и приближава идејама Светозара Марковића и социјалиста. Као формирани социјалиста, 1891. објављује брошуру *У српској фабрици*.¹¹

Милутин Илић се пре све друге браће опробао као позоришни писац. Његове комедије *Ново доба*, *Београд пре бомбардовања*, *Два весеља* и драма *Краљ Војислав* нису изведене. По Нушићевом мишљењу, није довољно развио свој комедиографски дар из два разлога – због изразито класичарске атмосфере у кући, „у којој се та врста књижевности осећала као дивљи цвет у леји питомих и племенитих ружа“, и због настојања његове супруге да га издвоји из средине која је имала прилично лежеран однос према животу и животним обавезама, у којој се тај његов дар једино могао развијати (сл. 6).

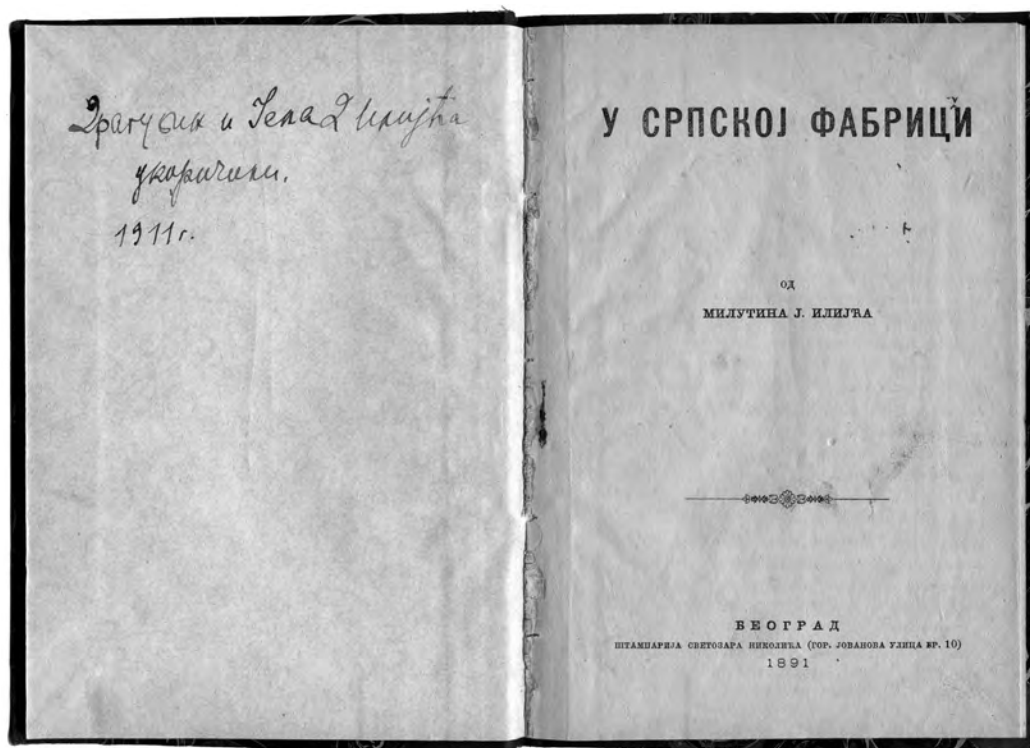
У Музеју града Београда налази се тридесет шест рукописа, чији је аутор Милутин Илић. Посебно су занимљиве приповетке у чијем поднаслову писац наводи да су то „приповетке из палилулског живота“. Будућим археографским и интертекстуалним истраживањем његових радова моћи ће, извесно, ближе да се одреди однос реалног и имагинар-

8 Нушић Б., Пре педесет година, *Одабране комедије*, Београд 1950.

9 *Ibid.*

10 Шаулић Ј., *Милутин Ј. Илић*, Београд 1954, 19.

11 Рукопис и штампани примерак брошуре налазе се у Музеју града Београда, инв. бр. КИ-1 882 и КИ-1 884.

Слика 6. Брошура Милутина Ј. Илића, *У српској фабрици*, Београд 1891.
(Музеј града Београда, КИ-1 884)

Figure 6 Brochure – Milutin J. Ilić, *У српској фабрици*, Belgrade, 1891 (Belgrade City Museum, КИ-1 884)

ног, стварног и књижевног обриса града, и тиме употпуни приповест не само о аутору већ и о делу београдске вароши у којем је одрастао.

Осим јединственог културолошког простора дома Илићевих, кафане у другој половини XIX века у Београду имају посебну историју, место и значај. Ту се одвијао готово сав ондашњи живот, закључивани су послови, склапана пријатељства, друштва су одржавала своје састанке; постојале су посебне собе, издвојене од главне сале кафане, у којима је

одабрано друштво до дубоко у ноћ разговарало о најразличитијим темама. Најчешће су се у њима сретали глумци и књижевници, Јанко Веселиновић, Јаша Продановић, Бранислав Нушић, Стеван Сремац, Милован Глишић. Браћа Илићи су врло рано постали посетиоци београдских кафана, а најревноснији у тим посетама био је најмлађи, Војислав.¹²

„То су били ведри, весели и духовити људи, који су претпостављали „друштво“ свакој другој дужности у животу.

¹² Павловић М., Сећање на Војислава Илића, *Књижевне новине* 33, 1953.

Слика 7. Кафана Дарданели у Београду, код Кнежевог споменика, уочи рушења 1901. (Музеј града Београда, Ур 1160)
Figure 7 Restaurant Дарданели in Belgrade near the Prince Mihailo's monument, before demolition in 1901 (Belgrade City Museum, Ур 1160)

Нико од њих није био високи чиновник државни, велики представник чаршије. Били су то већином људи „понесени па пуштени“, људи који су догурали до пола пута па их мрзело да се даље море, те угазили зарана у живот ... Све су то иначе људи добра срца, дружељубиви, увек спремни за шалу и непоправими љубитељи уметности и уметника... Они су се са свима познавали, сваком прилазили, уз сваки сто седали и на све пристајали.“¹³

Како је национални театар на Позоришном тргу 80-их година прошлог века био центар културног живота Београда, тако је и Трг постао средиште најпопуларнијих кафана тог доба, *Дарданела* (сл. 7), *Позоришне касине* и оближњег *Коларца*. (Много касније, након Првог светског рата, стециште књижевника, сликара, глумаца, новинара и књижара постаће хотел *Москва*, у чијој башти ће често седети и гости из Сарајева, Загреб, Мостара, Дубровника...) За свет који

13 Нушић Б., *Стари Београд (Из полупрошлости)*, Београд 1984, 129-144.

је у XIX веку чинио ондашњу културну јавност и јавно мњење Београда, веза између позоришта и кафане била је посебно изражена.

Комплетан ансамбл Народног позоришта могао се видети код *Дарданела*. Друштво позоришних људи привлачило је све оне који су се радо виђали и састајали са њима. Тако је кафана почела да мења свој лик и да прераста у састајалиште интелектуалног Београда. Групи редовних гостију прикључује се и Војислав Илић. Овако га је видео један његов пријатељ из тог времена:

„У танком, сивом, врскапуту, са дигнутим јаком и са меким, напред натученим и мало наереним шеширом на високом челу. Равномерним ходом, са цигаретом у зубима полази ујутру од куће. Ни један од Илића, почевши од старога Јована до најмлађег Жарка (сл. 8), никад није журио. Прву каву Војиславу спреми на доксату сестра Милица, жена капетана Пере Радивојевића. Остале пије код *Седам Шваба, Прага, Дарданела*, где поручи дневне листове, па у *Позоришну кавану*, где слуша глумачке пошалице чика Ђоке Коларевића, чича Илије и Динуловића, љубимца треће галерије...“¹⁴

Управо је у *Дарданелима* Илић написао чувену светосавску песму *Ко уда-ра тако позно у дубини ноћног мира*, Михаилу Јовићу, уреднику једног дечјег листа за хонорар од „једне банке“.

Слика 8. Жарко Илић у униформи полицијског писара, око 1890.

(Музеј града Београда, КИ-1 3437)

Figure 8 Žarko Ilić in the uniform of police official, around 1890 (Belgrade City Museum, КИ-1 3437)

Таква атмосфера, ма колико ведро изгледала, била је одраз времена у коме је само такав облик јавног живота био дозвољен. На Војислава Илића (и поред великог броја стихова који су настали за кафанским столовима) имала је погубан утицај, самим тим што је на тај начин бежао од свог личног очаја и приватног породичног хаоса у којем се налазио. Нај-

14 Павић М., *Војислав Илић његово време и дело*, Београд 1972, 109.

бољи пример за ово представљају речи Јована Скерлића :

„... Ми смо тада доживљавали прва рушења наших младих илузија, гледајући како велики приповедач, тако мек, нежан, поетичан у својим ведрим идиличним приповеткама, у рано јутро, закрвављених очију, празни оканице, или како етерични, отмени елегичар, који је цео наш нараштај уљуљкивао музиком својих складних стихова, у блатњавим, високим чизмама, и упалих очију, наискап празни серије полића са шљивовицом...“¹⁵

Школовање Војислава Илића и целе његове генерације пореметио је српско-турски рат (1876-1878). У току рата, кућу Илићевих су посећивали највиши руски официри, који су били на челу великих војних снага које су кренуле у помоћ Србима.¹⁶ Између осталих, долазио је и генерал Черњајев, кога је, по свему судећи, Војислав подучавао српском, а он сам је почео интензивно да учи руски језик и да проширује дотадашње интересовање за руску књижевност.¹⁷

Војислав је од оца Јована научио да воли и разуме прошлост и филозофију, посебно грчку и римску. Различити филозофски системи, нарочито учења Сократа, Платона и Канта, били су омиљена

тема разговора.¹⁸ Као своје узоре истицао је Гетеа, Шилера, Бајрона, Шекспира, Пушкина. Свој прави уметнички импулс Војислав је, несумњиво, добио од Пушкина.¹⁹ Након тога, на ред долазе Љермонтов, Жуковски, Державин. У деветнаестој години већ је изврсно говорио руски језик. Преводио је руску народну поезију и стихове руског конзула Туманског (умро и сахрањен у Београду). У то време (око 1880) почиње да се интересује за немачку поезију и, користећи богату очеву библиотеку и Гербељеву антологију немачког песништва у руском преводу, чита Гетеа, Хајнеа, Шилера, Клајста, Хартмана. Утицај немачких песника биће видан и у самој његовој поезији. Након две године почиње да чита енглеске песнике, као и неколико томова Шекспирових дела преведених на руски. Најмлађи Илић био је први српски песник који је почео да преводи англосаксонску поезију.²⁰ Није тешко претпоставити како су могле да изгледају вечери у дому Јована Илића, на којима се говорило и расправљало о европској класичној и савременој књижевној продукцији, која је готово волшебно стизала у скромно палилулско здање, раскриљено и осветљено до дубоко у ноћ.

15 Скерлић Ј., Лажни модернизам у српској књижевности, *Одабрани критички списи*, Београд 1950, 410.

16 Пуљевић В., Београдски књижевни салон Јована Илића, *Београдске општинске новине* 10, Београд 1932, 661.

17 Илић З., Успомене на Војислава (записао др Р. Плетњев), *Српски књижевни гласник* LIII, Београд 1938, 178-185.

18 Илић Д., Из живота Војислава Илића, *Просветни гласник*, Београд 1923, 502-509.

19 Илић Д., Непосредни узроци певања Војислава, *Бранково коло* 23, Нови Сад 1900.

20 Павић М., *Војислав Илић његово време и дело*, Београд 1961, 84.

Пријатељство између Илићевих и Јакшићевих продубило се када се, после смрти Ђуре Јакшића, његова породица преселила у непосредну близину Илића, и кћер Тијана и Војислав се венчали. И поред многих проблема, ово је био један од најсрећнијих периода у животу песника, када су настале неке од његових најбољих песама.²¹ Бранислав Нушић је забележио сопствени утисак о песнику из тог доба:

„... Материјалне невоље које су га стално гониле, подносио је са безбрижном равнодушношћу, и био кадар и усред највеће невоље писати са толико исто надахнућа и душевне снаге, као што би то и при најбољем расположењу чинио.“²²

Из куће Јована Илића, интелектуално сазрелој и одраслој на најбољим примерима европске литературе, филозофије и уметности, потекла је идеја о оснивању *Друштва за уметност*, као резултат сусрета и разговора књижевника, политичара, генерала и дипломата, који су се у овој кући одвијали даноноћно: „Разлика је између тог нашег старог, београдског литерарног салона и неког страног у томе, што се по страним салонима бавило сатима, а овде данима, недељама, па и више“.²³

Друштво је основано 1883. године, а главни циљ његових чланова био је

неговање српске и словенске културе и уметности. Оснивачи *Друштва* били су Владислав Каћански и Јован Илић са синовима Драгутином и Војиславом.²⁴ Као орган *Друштва*, 1884. почиње да излази часопис *Преодница*. Уредник је био Драгутин Илић. Лист је обиловао преводима из страних књижевности, расправа и чланака о великим књижевним делима. Војислав Илић у њему објављује своју поезију.

Организација *Уједињена омладина* настала је у време после српско-бугарског рата (1885-1886), када су се у Србији формирала друштва и удружења која су за циљ имала пропаганду у неослобођеним крајевима под Турском и Аустроугарском. Прво је 1886. настало *Друштво св. Саве*. Председник *Друштва*, Владислав Каћански, дао је оставку чим је увидео да чланови врло пазе да својим делањем не поремете проаустријску политику краља Милана. Као пандан овом режимском *Друштву*, основана је *Уједињена омладина*.²⁵ Творци *Правила Уједињене омладине* били су Бранислав Нушић, Коста Арсенијевић и Војислав Илић.

Са Браниславом Нушићем, 1891, Војислав Илић обнавља часопис *Преодницу*. Нушић је био уредник, а Илић власник часописа. Као сарадници, окупили су се Јован Ј. Змај, Јанко Веселиновић,

21 Павић М., *op. cit.*, 1972, 109.

22 Нушић Б., *Пре педесет година, Одабране комедије*, Београд 1950, 434.

23 Пуљевић Б., *op. cit.*

24 Архив Србије, ПО, кут. 147, бр. 136, 137, 138, 143.

25 *Правила Уједињене омладине* објављена су у *Новом београдском дневнику* 25, за 1887. годину.

Милорад Шапчанин, Бранислав Нушић, Војислав и Драгутин Илић. Објављивани су преводи дела Достојевског, Толстоја, Тургењева и новитети из страних књижевности.

Најинтересантнији је био чланак у првом броју, објављен без потписа. Из једног писма Војислава Илића посредно се сазнаје да је аутор текста био он сам.²⁶ У чланку он говори о италијанској новијој књижевности и о уједињењу Италије, представивши заправо сопствени политички програм, који се односи на место Србије у уједињењу наших народа. Војислав Илић и Бранислав Нушић уређивали су само прва четири броја часописа. Након тога, на кратко га је преузео Драгутин Илић, али је и он радио само кратко време јер су искрсле материјалне тешкоће, а ни политичка ситуација није била повољна за мирно уређивање једног часописа.

Илић је у обновљеној *Преодници* штампао 1891. године Шантићеве песме. Последња Илићева песма, *Са погледом угашеним*, објављена је постхумно у мостарској *Зори*, чији су главни уредници били Алекса Шантић и Јован Дучић.²⁷

Године 1892. *Побратимство* је обновљено трећи пут. У броју 4 за 1892. годину, осим једне песме Војислава Илића, излази и некролог Милутину Илићу, који је умро 17. марта 1892.

Туберкулоза, „жута гошћа српске књижевности“, начела је и здравље Војислава Илића, који је умро 21. јануара 1894, окружен својом породицом. Приликом откривања споменика Војиславу Илићу, 4. априла 1904, на Калемегдану (рад новосадског вајара Јована Пешића), Риста Одавић је рекао:

„За Војиславом Илићем остало је једно песништво које се разликовало од свега што је у српском песништву било написано у XIX веку и без којег се не би могао схватити ни логично објаснити почетак поетског XX века. Илићу, пре свих других песника његовог времена и после њега, припада назив оснивача модерне српске поезије.“²⁸

* * *

Фонд породице Илић у оквиру Културно-историјске збирке Музеја града Београда обухвата неколико целина, на основу критеријума врсте и природе материјала, условно предложеног за ову прилику. У оквиру сваке целине израђена је хронологија предмета, почев од најраније насталог. Наведене су само датације које су непосредно дате описом или садржајем предмета. За грађу која у том смислу није идентификована могуће је тек посредним путем утврдити време и околности њеног настанка. Публиковање састава ове збирке ру-

26 Павић М., *op. cit.*, 1972, 199.

27 *Зора* 9, 1. септембар 1898.

28 Павић М., *op. cit.*, 1972, 241.

ковођено је, пре свега, првим општим представљањем музејске грађе која, осим што као целина углавном потврђује већ истражене податке о породици Илић, оживљава дух, време, слике и речи из једног старог времена, некадашњост Београда и некадашњост песничког, позоришног, друштвеног и приватног живота породице Илић у њему.

Фонд породице Илић чине четири целине:

I Рукописна грађа

У ову групу уврстили смо 37 рукописа, који су датовани у период од 1883. до 1892. године. Од тог броја, аутор 36 рукописа приповедака је Милутин Илић, а песме *На прекор другу Стевану Срмицу* је Драгутин Илић. По хронологији настанка и броју књижевних текстова, распоред је следећи: 1883 (2), 1884 (3), 1885 (4), 1886 (6), 1887 (5), 1888 (4), 1889 (1), 1890 (1), 1891 (3), 1892 (1). У овај корпус спадају и на две странице исписан садржај и називи приповедака Милутина Илића, што је свакако драгоцен документ за прецизно реконструисање целине његове књижевне библиографије. Пет аутографа сигурно је датовано у XIX век, а два су без хронологије.

II Фотографије

Сачувано је укупно 17 фотографија, од којих није датовано 6, а 11 је снимљено у распону од 1890. до краја XIX века:

Слика 9. Смиљана Илић, жена Јована Илића, крајем XIX века, цртеж Драгомира Глишића, креда на папиру (Музеј града Београда, КИ-I 2735)
Figure 9 Smiljana Ilić, wife of Jovan Ilić, end of 19th century, drawing by Dragomir Glišić, chalk on paper (Belgrade City Museum, КИ-I 2735)

1890 (2), 1891 (1), 1895 (2), око 1900 (3), крајем XIX века (3). На фотографијама су представљени чланови најуже породице Илић – Јован и Смиљана Илић (сл. 9), синови Милутин, Драгутин, Војислав и Жарко, као и Зорка (друга Војислављева жена), Јела (Драгутинова жена, сл. 10), Даринка Зорић (Јелина сестра), Љубица Живковић (Јовина сестра и Јелина мајка) и Милица Радивојевић (ћерка Јована Илића, сл. 11).

На неколико фотографија сачувана су и имена њихових аутора, који су крајем века држали чувене фото-атеље у Београду – краљ. срп. двор. фотограф

Слика 10. Јела, жена Драгутина Илића, друга половина XIX века
(Музеј града Београда, КИ-I 2785)
Figure 10 Jela, wife of Dragutin Ilić, second half of the 19th century (Belgrade City Museum, КИ-I 2758)

Слика 11. Милица Радивојевић, кћи Јована Илића, око 1900.
(Музеј града Београда, КИ-I 2779)
Figure 11 Milica Radivojević, daughter of Jovan Ilić, around 1900 (Belgrade City Museum, КИ-I 2779)

Никола Лекић, Драгомир С. Глишић и Л. Лецтер (L. Letzter).

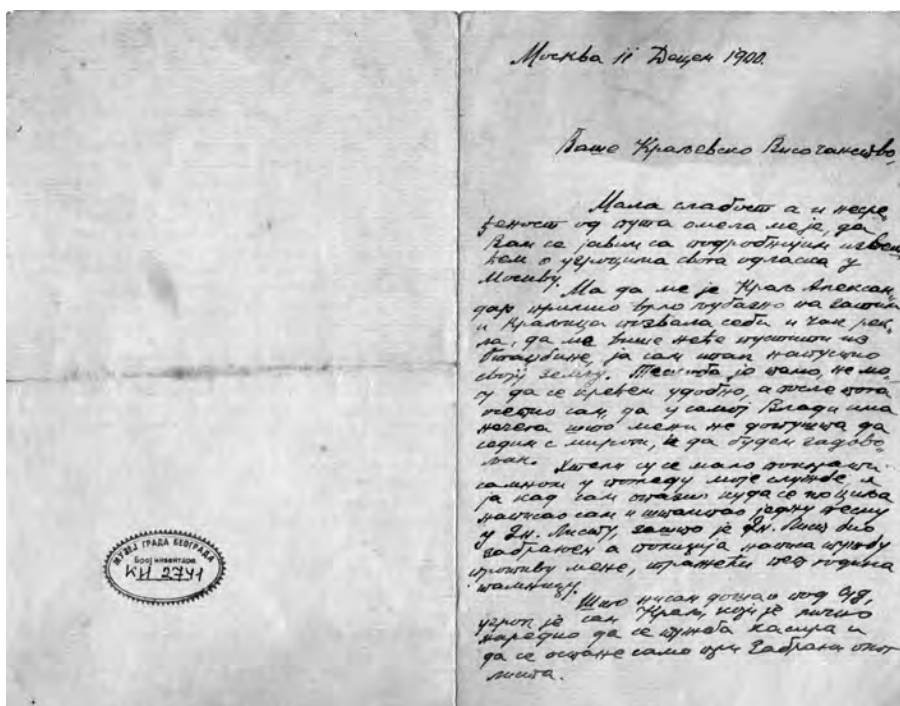
III Службена и приватна преписка

Ова целина садржи 24 архивалије, углавном писма и концепте писама, које су датоване у распону од 1890. до 1918. године: 1890 (2), 1892 (1), 1900 (2), 1901 (4), 1902 (1), 1903 (3), 1916 (3), 1917 (3), 1918 (1). Без временске одреднице су четири

29 Од Војина Пуљевића је откупљена преписка Драгутина Илића.

писма Драгутина Илића. Готово сва писма односе се на Драгутина Илића (само једно је Војислављево), а значајно је то што се он овде јавља и као адресант и као адресат. Осим његовог, у преписци се региструју и имена Војина Пуљевића,²⁹ Мирослава Спалајковића, Николе Пашића, Станислава Биничког, Петра и Милице Радивојевић,³⁰ Светозара Радојичића, кнеза Николе Петровића, секретара краљице Наталије Обреновић (сл. 12).

30 Кћерке и зета Јована Илића.

Слика 12. Концепт писма Драгутина Илића црногорском кнезу Николи Петровићу, Москва 11. децембар 1900. (Музеј града Београда, КИ-И 2741)

Figure 12. Draft of a letter of Dragutin Ilić to Nikola Petrović, Prince of Montenegro, Moscow December 11th 1900 (Belgrade City Museum, KI-I 2741)

Врло жива преписка одвијала се на релацији неколико, у то време политичко-историјски значајних европских и домаћих градова – Париз, Ница, Одеса, Москва, Константинопољ, Атина, Турн-Северин, Крф, Београд, Цетиње и Ниш.

IV Разно

Последња група, од седам музејских предмета – докумената, омеђена је 1904. годином, из које потиче руски самовар за чај који је припадао Драгутину Илићу, и 1924, писмом-формуларом др Станоја Станојевића, којим за своју *Народну ен-*

циклопедију тражи његове биографске податке. У међувремену, краљ Петар I Карађорђевић одликовао је Драгутина Илића, 1911, Орденом Св. Саве III реда, а његов син, краљ Александар I Карађорђевић, Орденом Белог орла V реда, 1922. године.

Драгутин Илић, другорођени син Јована и Смиљане Илић, умро је 1926. године као последњи изданак породице Илић. Стицајем околности, у Музеју града Београда је сачувано највише грађе и података управо о њему, чији је цео живот остао у аутобиографском запису: „Човеку је намењено да лута и ис-

тражује где је истина; у томе лутању кроз лабиринт стаза он мора да прође кроза све његове замршаје докле не набаса на ону праву која води циљу, или *докле се не увери да таква стаза и постоји*“.³¹

V Допунски културно-историјски материјал

Ова целина није директно у саставу Фонда породице Илић, али је као културно-историјски материјал значајна јер га допуњава и даје потпуније податке тамо где су они шкрти или недостају. У питању је сачувана грађа о књижевницима и уметницима, глумцима и новинарима из градског и Илићима савременог миљеа.

Такође, музеалије из Збирке за архитектуру и урбанизам, фотографије из

фондова Анастаса Јовановића, Јеремије Станојевића, разгледнице Београда из XIX века, и планови и пројекти стамбених кућа, здања и бoемских кафана који у граду одавно више не постоје или још и данас постоје (посебно је значајан Фонд архитекте Константина А. Јовановића), живописно оцртавају ту мапу града, на којој су Илићи утврдили значајан број маркантних топонима, књижевних, али и оних породично, лицејски, словено-филски и грађански утврђених.

Овај фрагмент књижевног именика Београда оставио је дубок траг у музејским предметима, али ће то остати само свет сенки уколико се не препозна онај пекићевски, златоруни Породични дух, који стоји у пореклу и у будућности сваког, па и поетског дома Јована Илића и његова четири сина.

31 Јеротић В., Индивидуација Драгутина Илића у светлу савремене дубинске психологије, у: *Породица Јована*

Илића у српској књижевности и култури, Београд 2003, 322.

Tatjana Korićanac*

**CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE ILIC FAMILY
From Cultural History Collection of the Belgrade City Museum**

Summary

Poet and writer Jovan Ilić (1824-1901) and his four sons, Milutin (1856-1892), Dragutin (1858-1926), Vojislav (1860-1894) and Žarko (1863-1907) marked the cultural history and literature and journalism in Belgrade in the second half of the 19th century. Their family home in Palilula in that time Belgrade suburb was the most famous meeting place of the people from the urban public life, it was a literary salon where Romantic-Realistic ideas of the contemporary Serbian writers, art critics and cultural workers (Matija Ban, Ljuba Nenadović, Čedomir Mijatović, Laza Kostić, Djura Jakšić, Laza Lazarević, Milorad Šapčanin, J. Jovanović Zmaj, Milovan Glišić, Stevan Sremac, A. G. Matoš, Radoje Domanović, Aleksa Šantić, Vladimir Ćorović, Jovan Skerlić) were discussed and created.

This conglomerate of poetic, prosaic, dramatic and journalistic creative works, which often had their premieres in the garden of Jovan Ilić's house was also the reflection of the dynastic changes of the Obrenović and Karadjordjević family, the complex political and literary relationship with the Serbian across the Sava river and it also reflected the rise of young Serbian bourgeois intelligentsia, which energetically connected Belgrade with the European academic capitals.

The family Ilić Collection in the Belgrade City Museum comprises almost hundred museum objects acquired mostly from Vojin Puljević and it is provisionally classified into four groups: manuscripts, photographs, official and private correspondence and miscellaneous objects that concerned all the close members of the Ilić family. The cultural-historical material concerning the Belgrade architecture and urbanism also cartographically supplements the affluent panorama of the city of Belgrade in the second half of the 19th century.

* Tatjana Korićanac, Literary Historian, Belgrade City Museum